

- Publ. par Hanns Schlitter. – P. 238-240.
10. Pompadour J. Lettre XXII Au Comte de Staremberge, Juin, 1756 [Texte] / Jeanne Antoinette Poisson, marquise de Pompadour // Lettres de madame la marquise de Pompadour depuis 1753 jusqu'a 1762, inclusivement. – Londres: Chez G. Owen & T. Cadell, 1772. – P. 33-34.
 11. Berrier M. Lettre XXIX De Monsieur Berrier. Paris, le 2 Novembre, 1758 [Texte] / M. Berrier // Lettres de madame la marquise de Pompadour depuis 1753 jusqu'a 1762, inclusivement. – Londres: Chez G. Owen & T. Cadell, 1772. – P. 86-89.
 12. Lewis T. Madame de Pompadour : Eminence without Honor [Text] / Tess Lewis // The Hudson Review. – Vol. 56. – 2003. – № 2. – P. 303-314.
 13. Marie-Thérèse d'Autriche. Marie-Thérèse à Mercy, Schönbrunn, 31 juillet [Texte] / Marie-Thérèse d'Autriche, impératrice consort du Saint-Empire // Correspondance secrète entre Marie-Thérèse et le comte de Mercy-Argenteau / Publ. par Alfred d'Arneht, intr., et de notes. – En 3 t^{es}. – T. 2. – Paris: Librairie de Firmin Didot Frères, fils et co., 1874. – P. 359-361.
 14. Pevitt A. Madame de Pompadour; Mistress of France [Text] / Algrant Christine Pevitt. – New York: Grove Press, 2003. – 352 p.

С. С. Павленко

УДК 94(520+(470+571))“1900/1906”

ДІЯЛЬНІСТЬ ЯПОНСЬКОГО КОНСУЛА В ОДЕСІ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ КРИЗИ РОСІЙСЬКО- ЯПОНСЬКИХ ВІДНОСИН ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті досліджується діяльність К. Іідзіми – японського консула в Одесі (1900–1906 рр.). Розкривається вплив російсько-японських відносин на зміст основних напрямків його роботи. Аналізуються основні консульські функції.

Ключові слова: *К. Іідзіма, Японське імперське консульство в Одесі, російсько-японська війна, Одеса, консульські функції.*

Традиційне міжнародне право обмежує компетенції діяльності консульського інституту соціально-економічними питаннями. Проте, фактичний зміст сфери консульської відповідальності демонструє пряму залежність від характеру міждержавних відносин, локальних особливостей країни перебування та зовнішньополітичного курсу держави, інтереси якої консул має відстоювати. Протиріччя російських та японських експансіоністських інтересів у Китаї та Кореї у другій половині 1890-х рр. актуалізували для токійського уряду значення діяльності консульських установ у Росії. Через своє розташування у важливому військово-морському та торгівельно-економічному порту Росії, японське консульство в Одесі мало принципово тактичне значення для Токіо. Його діяльність дозволила японцям безпосередньо відстежувати ситуацію у європейській частині імперії. Конфронтація між Росією та Японією призвела до трансформації основних напрямів діяльності японського консульства у відповідності до інтересів Токіо на Півдні Російської імперії на початку ХХ ст.

Діяльність японського імперського консульства в Одесі залишається малодослідженим сюжетом російсько-японських стосунків. Американський науковець Дж. Ленсен у роботі «*Japanese Diplomatic and Consider Officials in Russia*» здійснив спробу скласти перелік службовців японських консульських установ на території Росії [24]. Хоча у цьому дослідженні ми знайшли деякі хронологічні помилки, що додає важливість обраної нами теми, наразі воно залишається єдиною комплексною роботою з історії становлення японської консульської служби у Росії. Лише побіжно торкається діяльності японського консула в Одесі сучасний історик Ф. О'Брайен. При цьому головним предметом його дослідження є вивчення військової співпраці Великобританії та Японії за союзним договором 1902 р. [27, р. 72-73]. Досліджуючи розвідницьку діяльність консульських чинів на Півдні Російської імперії, українські дослідники Л. Вовчок [2, с. 13] та О. П. Тригуб [11] приділяють увагу характеру функціонування зазначеної установи. Для японської історичної науки дана проблематика не набула достатньої актуальності і тому для неї притаманні лише «згадування» про існування у Одесі консульства Японії без на-

дання відповідних характеристик. Таким чином, у доступних нам наукових працях розглядаються лише окремі сюжети діяльності японського імперського консульства в Одесі, які вписані у контекст інших дослідницьких проблем.

Дослідження базується на джерелах з трьох складових. Перша група джерел охоплює документи, що характеризують консульське право ХІХ – початку ХХ ст. Вони дозволяють не лише зрозуміти юридичну основу діяльності установ, але й визначити, наскільки консул дотримувався правових норм в залежності від певного стану відносин. До цієї групи належать «Правила для японських консулів» 1890 р. [29], а також різноманітні урядові накази та інструкції. Друга група джерел складається зі звітів консульських та дипломатичних чинів, що містять відомості про діяльність японського консульства в Одесі, зокрема, К. Ідзими, Е. Хінана та інших. Змістовно ці матеріали демонструють зміни у діяльності установи, спричинені наближенням російсько-японської війни. До третьої групи джерел належать матеріали періодичних видань. У нашому випадку це матеріали «Торгово-промышленной газеты» та «Южного обозрения». Вони розкривають ставлення російського суспільства як до діяльності японської установи, так і щодо окремих процесів у низці питань російсько-японських відносин.

Зазначена історіографічна база та джерела надають можливість дослідити головні напрями діяльності японського імперського консула в Одесі та їх залежність від стану російсько-японських відносин початку ХХ ст., що складає головну мету цього дослідження.

Призначення К. Ідзими. Хоча з середини 90-х рр. ХІХ ст. спостерігається поступове погіршення російсько-японських відносин, до початку ХХ ст. сторони утримувались від відкритого збройного протистояння. Російський уряд не розглядав Японію як серйозного суперника та, усвідомлюючи слабкість своїх позицій на Далекому Сході, волів відтермінувати конфлікт і, певною мірою, згладити найгостріші міждержавні протиріччя. Токійська сторона також розуміла свою тогочасну неспроможність протидіяти Росії, яка у військово-політичному відношенні була сильнішою ніж Японія.

Тому остання зосередила свою увагу на пошуку союзників для зміцненні свого положення на міжнародній арені та посилення військових сил. Досвід японсько-китайської війни 1894–1895 рр., коли японська перемога, здобута військовим шляхом, були «відібрана» дипломатичними маневрами Росії, Німеччини та Франції, спонукав Токіо до обачних дій.

На початку ХХ ст. відбувається збільшення чисельності службовців у консульствах Японії. Якщо на 1892 р. їх загальна кількість становила 98 осіб, то на 1900 р., згідно відомостей російського віце-консула у Хакодате Н. Роспопова, вона збільшилась до 252. Слід враховувати, що переважна більшість з них були резидентами у Китаї (35 осіб) та Кореї (178 осіб), що відповідало тогочасним прагнення Японії надійно закріпитись у регіоні і консульські чини мали сприяти цьому. Як повідомляв Н. Роспопов, чисельність японських консульських службовців у Росії становила 7 осіб [9, с. 136]. До цієї інформації слід ставитись досить критично, адже російська сторона не враховувала персонал японського комерційного агентства у Владивостоці. Тобто, 7 осіб – це чисельний склад лише двох японських консульських установ у Одесі та Корсакові. Ще близько 6 осіб були службовцями установи у Владивостоці [1, с. 16].

Причина збільшення кількості консульських службовців була обумовлена як практичною необхідністю, так і наявністю фахівців, що були здатними відповідати вимогам рівня консульських службовців. Встановлення на початку 90-х рр. чіткої системи акредитації та визначення вимог для просування по кар'єрній драбині дозволило токійському уряду збільшити штат службовців закордонних установ. Зауважимо, що остаточно вирішити проблему недостатньої кількості консульських чинів на той час японському уряду ще не вдалося [24, р. 5].

За таких обставин на посаду нового імперського консула в Одесі було призначено Каметаро Іідзіму (Яп. – 飯島亀太郎, інший варіант перекладу на українську Ііджіма Каметаро, англ. – Iijima Kametaro). Сама установа діяла з 1889 р. Тривалий час її очолював почесний консул О. В. Ракшеєв, основним напрямом діяльності якого були торгівельно-економічні питання [8, с. 85–86].

Зрозуміло, що призначення етнічного японця мало кардинально змінити напрями та характер функціонування установи.

К. Ідзіма закінчив Токійський університет (1893 р.) та був кар'єрним дипломатом, який не мав досвіду роботи у військовій сфері [20]. Останнім його місцем служби, перед призначенням до Одеси, була посада секретаря при японській дипломатичній місії у Петербурзі. У 1899 р. його було відряджено на батьківщину, і до Росії вдруге він повернувся вже як японський консул [12].

К. Ідзіма розпочав виконувати свої консульські обов'язки в Одесі у 1900 р. [32]. Також до установи як студенти-перекладачі, тобто секретарі, були призначені Н. Фукуда та М. Мацумото [29, р. 144]. Установа знаходилась у м. Одеса на вул. Воронцовській, буд. 4 [14, арк. 85]. Таким чином, японське консульство в Одесі було нечисленним, а тому його діяльності не була притаманна суспільна активність.

З набуттям чинності у 1899 р. російсько-японської конвенції про торгівлю та мореплавання від 1895 р. обсяги японського експорту до Російської імперії поступово збільшувались. Загальна вартість продукції, ввезеної з Японії до європейської Росії за 1903 р., склала 1 125 250 єн, що значно перевищувало обсяг російської продукції, імпортованої до японських островів з цього регіону (її вартість становила 291 558 єн). Слід зазначити, що тогорічний загальний японський експорт складав майже 290 млн. єн, включаючи 2 239 980 єн до азійської частини Росії [21, р. 3]. Токійський уряд шукав нові ринки збуту та прагнув збільшити обсяги свого експорту у європейську частину Росії. Діяльність японського консула в Одесі мала сприяти досягненню цієї мети.

Перший звіт К. Ідзіми на посаді консула датується травнем 1900 р. Тематично він присвячений поширенню перських облігацій у Росії [32]. При виконанні своїх обов'язків у сфері міждержавної торгівлі К. Ідзіма зосередив увагу на дослідженні економічних умов Одеси та регіону. У своїх звітах він наводить відомості про виробництво алкоголю, стан цукрової промисловості та сільського господарства Півдня Російської імперії, зазначає основні групи товарів та ціни на них [31]. Збір подібних відомостей мав допомогти токійським чиновникам скласти цілісну картину

економічного положення Півдня Російської імперії та, відповідно до отриманої інформації, скорегувати намічений курс розвитку російсько-японської торгівлі.

Діяльність консульства була далеко не єдиним заходом щодо досягнення поставленої японським урядом цілі – стимулювання розвитку російсько-японських економічних відносин. У жовтневому номері газети «Южное обозрение» за 1900 р. повідомлялось: «Учора до Одеси прибула особлива японська комісія від японського товариства пароплавства і торгівлі, яка планує встановити пряме сполучення з портами Чорного моря для перевезення пасажирів і, головним чином, товарів» [17, с. 3].

Важливим напрямом діяльності консульства за часів К. Іідзими, що згадувалось у положеннях консульського права, були обов'язки з дослідження комерційного мореплавання Одеси. Третина японських «Правил...» від 1890 р. була присвячена саме роз'ясненню цих питань [29]. З огляду на це К. Іідзіма приділяв значну увагу дослідженню стану російського добровольчого флоту та маршрутів його сполучення, зокрема, з портами Італії та США [35].

Соціально-економічні питання були домінуючим у роботі К. Іідзими у перші роки його службі в Одесі, але зі зміною характеру взаємин Росії та Японії обсяг завдань консульства зазнав змін.

Вплив російсько-японських відносин на діяльність К. Іідзими (1900-1904 рр.). Зволікання Росії з виведенням своїх військ з Маньчжурії після придушення «Боксерського повстання» 1900 р., посилення позицій царського уряду у Китаї та Кореї поступово стали консолідуючим фактом для зближення Великобританії та Японії. У 1902 р. між країнами було укладено союз, що у подальшому дозволило токійському уряду зміцнити свої військово-стратегічні та зовнішньополітичні позиції. З цього часу і російська, і японська сторони були налаштовані на військові дії. Міждержавні переговори, що на той час проводилися між країнами, мали на меті відтермінування відкритого конфлікту задля завершення обома сторонами приготувань до агресії. Як зазначав тогочасний російський дослідник Г. Дюомолар, обидві держави відкинули можливість мирного вирішення протиріч, розраховуючи на кращі

перспективи посилення свого впливу у Китаї та Кореї [5, с. 265].

Кожна зі сторін виробила власну стратегію радикального вирішення російсько-японських протиріч. З огляду на власну ресурсну обмеженість, військові кола Японії були прихильниками нетривалого відкритого конфлікту зі швидким захопленням ключових позицій у Кореї та Маньчжурії (Порт-Артур). З іншого боку, у 1903 р. статс-секретар О. М. Безобразов розробив довгостроковий план вирішення російсько-японських протиріч, що складався з трьох пунктів: 1) посилення російських позицій на Тихому океані; 2) політична ізоляція Японії; 3) після цього можливі переговори вже «на більш скромних для... [Японії] умовах» [4, с. 16]. Російські військові до початку конфлікту не виробили детального плану військових дій, намітивши лише основний курс початкового періоду протистояння, який передбачав при нападі Японії відступ на оборонні позиції до прибуття основної частини армії [7, с. 23].

Зазначені події мали безпосередній вплив на діяльність К. Ідзіма, який тепер керував консульством, що знаходилося на території майже ворожої країни. Розширився обсяг його традиційних повноважень. У своїх звітах, як і раніше, консул подає інформацію про комерційний флот та роботу одеського порту, що мав для Росії військово-стратегічне значення. К. Ідзіма продовжує звітувати про наявні шляхи сполучення російського добровольчого флоту, зокрема, з Великобританією та США [22] [34], порядок роботи одеської портової митниці і розмір митних та інших супутніх зборів при ввезенні товарів [25]. Але поступово економічні питання набувають другорядного значення. К. Ідзіма звертає більше уваги на питання зовнішньої політики царського уряду, стосунки Росії з Францією, її активні дії у Китаї. Стосовно останнього, він, наприклад, повідомляє про розміщення російських облігацій у Маньчжурії, виплату китайською стороною репарації Росії, надання російським урядом Китаю позик на будівництво залізниці [30]. Важливе значення у цій системі стосунків мали взаємини між Петербургом та Парижем. К. Ідзіма аналізує зміст матеріалів російських періодичних видань (зокрема, газети «Санкт-Петербургские ведомости»), де розкривались питан-

ня російсько-французького зближення. Консул відзначає, що у газетних публікаціях вказується на економічну зацікавленість Франції у зближенні з Росією і робиться акцент на винятково мирному характері союзу, який презентувався як зразковий для всієї Європи [33].

У Токіо чітко усвідомлювали, що військово-стратегічний потенціал Росії значно перевищував японський. Тому паралельно з підготовкою власних сил до ведення військових дій японці прагнули отримати достовірні відомості про стан російського військово-морського флоту. Дослідження подібних питань перебувало поза юридично визначеного поля консульської компетенції, але виявилось досить важливою функцією [2, с. 13].

Таким чином, з наближенням російсько-японської війни збір стратегічної інформації стає актуальним напрямом консульської діяльності К. Ідзими. У звіті від 22 червня 1903 р. консул подає інформацію про склад російського чорноморського військово-морського флоту, наводячи відомості не лише про його чисельність, але й з переліком назв військових суден та їх класів [36]. Це дозволяло японському військовому керівництву сформулювати досить точне уявлення про силу російського чорноморського військово-морського флоту, що було важливим в умовах наближення війни.

Укладення англійсько-японського союзу дозволило налагодити співпрацю у сфері обміну інформацією між британськими та японськими дипломатами і консульськими чинами. Як зауважив Ф. О. Брайен, з 1903 р. К. Ідзіма та Ч. Сміт, британський генеральний консул у Одесі, постійно обмінювалися відомостями про стан російського військово-морського чорноморського флоту. Перед початком російсько-японської війни МЗС Японії, відповідно до клопотання японського генерального штабу, доручило К. Ідзімі функцію кураторства західних інформаторів. Серед них був Т. Дж. МакКенон, кореспондент журналу Таймс у м. Одеса [27, р. 72-73]. Таким чином, будучи японським консулом, К. Ідзіма здійснював повноцінну розвідницьку діяльність у регіоні.

Згортання діяльності Японського імперського консульства в Одесі. Хоча наприкінці 1903 р. офіційні кола на високому рівні міждержавних відносин продовжували запевнювати суспільство

про відсутність між Росією та Японією принципових протиріч, у тогорічному жовтневому номері «Торгово-промышленной газеты» зазначалося: «Згідно відомостей японського консульства, значна частина японців, що мешкали в Одесі, виїхали на батьківщину» [10, с. 1]. Японські консульські службовці продовжували виконувати свої зобов'язання, але з огляду на загострення російсько-японських відносин на початку 1904 р. спостерігається поступове згортання діяльності установ.

24 січня (6 лютого) 1904 р. японський надзвичайний та уповноважений посланець у Петербурзі С. Куріно передав графу В. М. Ламздорфу дипломатичну ноту. У ній зазначалося, що, оскільки вимоги Токіо стосовно російсько-японських протиріч у Кореї та Китаї «не отримали уваги, якої вони заслуговують», то токійський уряд «вирішив припинити свої дипломатичні зносини з Імперським Російським урядом...» [16, с. 181]. Після вручення ноти С. Куріно зробив заяву про свій намір 26 січня (8 лютого) 1904 р. покинути не лише Петербург, а і межі Російської імперії [16, с. 181]. До аналогічних дій, однак вже без притаманної столичній місії демонстративності, вдалися і службовці японських консульських установ на російській території. 25 січня (7 лютого) К. Ідзіма отримав наказ міністра закордонних справ Японії Д. Комури припинити діяльність його установи. У наказі було зазначено, що введення всіх справ буде передано американському консулові. К. Ідзіма залишив Одесу 26 січня (8 лютого) 1904 р., за день до початку військових дій [24, р. 145]. 28 січня (10 лютого) він прибув до Відня, де очікував на подальші інструкції від уряду своєї країни [28]. У Росії від'їзд консула ніхто не сприймав як знак, що вказував на початок війни, через незначне, з точки зору царського уряду, політичне значення установи. Окрім того, російське політичне та військове командування дійсно недооцінювало Японію, вважаючи її у військовому відношенні досить слабкою, а також через впевнення у перевазі власних сил.

Одеська газета «Южное обозрение» від 28 січня (10 лютого) 1904 р. повідомляла: «Незважаючи на загострення політичних подій, японські купці не розривали до останніх днів свої зносини з російськими і європейськими фірмами. Почтова кореспонден-

ція та товари продовжують в Одесі отримуватися справно з міст Японії в звичайному порядку без будь-яких затримок шляхом... в Одесі торгівельні фірми, що мають зносини з Японією, отримали повідомлення, що нещодавно у порту Йокогама, здійснювалося навантаження нових партій японських товарів, призначених для Одеси на пароплави Добровільного флоту... З Японії в Росію і Європу, головним чином, спрямовуються такі товари, як предмети побуту, мигдаль, копра, бамбук, сірники і меблі кустарного виробництва, фарфор, статуетки та інші речі...» [18, с. 3].

У тому ж випуску йшлося про факт згорання діяльності в Одесі японського імперського консульства: «З від'їздом учора секретарів японського консульства Фукуди та Мацумото у Одесі залишається лише один японець... для охорони майна... Учора ввечорі обидва секретарі також виїхали до Відня аби потім, зустрівшись зі своїм консулом, направитись до Берліну у розпорядження свого посланця...» [18, с. 3]. Посилаючись на запевнення Н. Фукуди, газета інформувала, що «.. після приїзду усіх членів японського консульства до Берліну, там відбудеться екстрена нарада посла Японії з послами інших зацікавлених країн, які фактично залишаються осторонь від подій, що відбуваються» [19, с. 3].

Однак, незважаючи на загальний дружній тон газетної публікації, у ній робиться зауваження, що «очікуваний рух [японських] військ, як нам вдалося дізнатися, чудово був відомий членам японського консульства» [19, с. 3].

У цілому від'їзд японських консульських службовців з Одеси відбувся досить спокійно, без проявів відкритої агресії зі сторони місцевої громадськості.

Згідно тогочасного консульського права при оголошенні війни охорона консульських архівів могла бути доручена консулу дружньої країни. За умов відсутності в Одесі особи, що могла б опікуватися цими питаннями, на прохання Токіо їх виконання було доручене консулу США Е. Хінану. Під його керівництво були передані японські консульські архіви. Він також мав найняти охоронця для будівлі, де раніше розташовувалась установа. Щомісячна заробітна плата охоронця становила 30 руб. [28].

Положення Японського імперського консула в Одесі у роки російсько-японської війни. 27 січня (9 лютого) 1904 р. японська

ескадра здійснила напад на кораблі російського флоту, що перебували на рейді Порт-Артуру. Ця подія стала приводом для початку російсько-японської війни (1904-1905 рр.).

За умов розгортання військових дій, важливим питанням для японської сторони стала можливість участі у конфлікті російсько-чорноморського флоту. На початку ХХ ст. прохід військових суден через протоки Босфор і Дарданелли був заборонений. Японія побоювалась, що Росія проігнорує заборону і відправить чорноморський флот на Далекий Схід. Це питання було проблемним для Японії, адже через відсутність офіційних японських представників у Туреччині Токіо не міг безпосередньо стежити за російською активністю у районі проток.

Незважаючи на початок військових дій, К. Ідзіма, що перебував у Відні, продовжував залишатися службовцем МЗС Японії і був зобов'язаний слідкувати за російською активністю на Чорному морі. Для виконання цих обов'язків у липні 1904 р. він нелегально прибув до м. Константинополь. Попередньо К. Ідзіма звернувшись до англійських дипломатичних кіл із запитом про можливість надання йому необхідної інформації через їх представника у Туреччині. Однак з огляду на стан англійсько-турецьких відносин та нейтралітет Туреччини, Великобританія відмовила японському консулу у цьому проханні. У супереч офіційній британській позиції, англійський повірений у справах у м. Константинополь Н. Р. О'Конор надав К. Ідзімі відомості про становище російського чорноморського флоту в зазначеному регіоні. Питання про те, чому британський представник проігнорував офіційну урядову позицію, залишається без відповіді. Як припускає П. О'Брійен, англієць просто вчасно не отримав відповідних інструкцій. Зрештою, його співпраця дозволила Японії корегувати ведення своїх військових дій залежно від набутої інформації [27, р. 72-73].

Слід зазначити, що К. Ідзіма був не єдиним японським резидентом, що діяв у Східній Європі на користь своєї країни. Згідно відомостей російського представника у Римі І. Ф. Манасевича-Мануйлова, у Стокгольмі діяв японський військовий агент М. Акаши – керівник шпигунсько-розвідницької діяльності. У своєму звіті від 20 квітня (3 травня) 1905 р. І. Ф. Манасевич-Мануйлов зазна-

чав, що М. Акаши на той час вже мав у Одесі співробітника, який працював на японську розвідку та прагнув налагодити контакти ще з однією особою, яка могла б допомагати зі збором інформації про ситуацію на Півдні Російської імперії [6, с. 74-75].

Після того, як на початку 1904 р. персонал японського консульства залишив Одесу, обов'язки по нагляду за майном будівлі виконував К. Тагасі. Тривалий час його діяльність залишалась поза увагою місцевої російської адміністрації. Згідно затверджених російським урядом «Правил, якими має намір керуватися Росія під час війни з Японією» (від 1 (14) лютого 1904 р.), японським підданим, що проживали на території Російської імперії, за винятком Далекосхідного намісництва, дозволялось продовжувати своє перебування і займатися мирними справами під захистом діючих законів [15, арк. 1]. Але по мірі розгортання військових дій російська сторона переглянула своє ставлення до японців, що знаходилися на території імперії. У серпні 1904 р. К. Тагасі був звинувачений у підтримці таємних відносин з агентами японського уряду. Його було заарештовано. За умов відсутності японських представників в Одесі, консул США намагався довести невинність К. Тагасі. Однак зрештою, у супроводі жандармів японець був фактично висланий за межі Російської імперії через російсько-австрійський кордон [28].

Поновлення діяльності японського імперського консульства в Одесі. З підписанням між Росією та Японією Портсмутського миру 23 серпня (5 вересня) 1905 р. відбувається процес поступового налагодження міждержавних відносин та діяльності консульських установ.

2 (15) березня 1906 р. одеському градоначальнику А. Григор'єву надійшло повідомлення від Департаменту поліції, де йшлося про те, що японська сторона звернулася з клопотанням про допущення К. Ідзіми до виконання консульських обов'язків у Одесі. На той час консул ще не отримав від російського уряду екзекватури (дозволу), де б офіційно підтверджувалося його призначення [3, арк. 1]. Місцева одеська адміністрація не мала жодних заперечень проти поновлення діяльності консульства і видала відповідні розпорядження про допущення К. Ідзіми до виконання покла-

дених на нього обов'язків [3, арк. 2]. Офіційно він був визнаний у якості японського консула в Одесі згідно наказу імператора Миколи II від 15 (28) квітня 1906 р. [3, арк. 6].

У післявоєнний період служби в Одесі консул продовжив намагання «зрозуміти» Південь Російської імперії та виконувати роль посередника між місцевою російською адміністрацією та японськими підданими, що проживали або тимчасово перебували у Одесі [3, арк. 3].

Наприкінці серпня 1906 р. генерал-майор Одеський градоначальник П. Ф. Глаголев отримав повідомлення, що «через від'їзд японського консула у м. Одеса Каметаро Іджими у відпустку до Японії управління справами консульства передано ним Фукуді, секретарю того ж консульства» [13, арк. 9]. З відпустки К. Ідзіма до Одеси не повернувся, оскільки отримав призначення на нове місце служби. Подібна ситуація для японської консульської системи була досить типовою. В умовах недостатньої кількості кваліфікованих кадрів та збільшення чисельності консульських установ досвідчені службовці призначались у більш важливі місця.

З рештою, для К. Ідзіми його діяльність у м. Одеса стала однією зі сходинок його консульської кар'єри. Вже у 1907 р. він виконував обов'язки генерального консула у м. Калькутта, а у 1913 р. був призначений генеральним консулом у м. Нью-Йорк, що стало значним кар'єрним стрибком [25; 37, р. 1]. В цілому на службі у МЗС К. Ідзіма перебував до 1918 р. Наскільки нам відомо, останнім місцем роботи колишнього консула перед його виходом у відставку стала посада радника у США [20].

Російсько-японська конфронтація початку ХХ ст. вплинула на всі сфери міждержавних відносин, у тому числі й на діяльність консульських установ, що були важливим інструментом втілення зовнішньополітичного курсу свого уряду. З огляду на це, поступова трансформація основних напрямів діяльності японського консула К. Ідзіми була логічним процесом, що був обумовлений військово-стратегічним та торгівельно-економічним значенням Одеси.

Основними питаннями діяльності К. Ідзіми у перші роки його служби у якості консула стали соціально-економічні питання. Важливим напрямом його роботи було дослідження стану ро-

сійського флоту та основних напрямів його сполучення. Однак поступово соціально-економічна складова набуває другорядного значення. З наближенням російсько-японської війни К. Ідзіма у своїх звітах зупиняється на аналізі питань зовнішньої політики Росії та положення російського чорноморського військово-морським флоту.

Слід зазначити, що, незважаючи на загальний характер заго-стрення російсько-японських відносин, на регіональному рівні, а саме у Одесі, не було помічено суттєвих протиріч між японськи-ми службовцями, місцевою російською адміністрацією та суспільством. Це стало гарним підґрунтям для досить швидкого налагодження мирних міждержавних відносин після 1905 р.

Фотографія Ідзіми Каметаро (1913 р.)[23]

**THE ACTIVITY OF THE JAPANESE CONSUL IN ODESSA
IN THE CONDITIONS OF DEEPENING CRISIS OF THE
RUSSIAN-JAPANESE RELATIONS AT THE BEGINNING
OF THE TWENTIETH CENTURY**

The article examines the activity of K. Iijima – Japanese Consul in Odessa (1900–1906). It reveals the impact the Russian-Japanese relations on the content of the main directions of his work. Analysis the main functions of Consul.

Keywords: *K. Iijima, Japanese imperial consulate in Odessa, Russian-Japanese War, Odessa, consular functions.*

C. C. Павленко

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЯПОНСКОГО КОНСУЛА В ОДЕССЕ
В УСЛОВИЯХ НАРАСТАНИЯ КРИЗИСА РОССИЙСКО-
ЯПОНСКИХ ОТНОШЕНИЙ НАЧАЛА XX В.**

В статье исследуется деятельность К. Иидзими – японского консула в Одессе (1900–1906 гг.). Раскрывается влияние российско-японских отношений на характер основных направлений его работы. Анализируются основные консульские функции.

Ключевые слова: *К. Иидзима, Японское имперское консульство в Одессе, русско-японская война, Одесса, консульские функции.*

Список використаної літератури та джерел

1. Васкевич П. Ю. Очерк быта японцев в Приамурском крае/ П. Ю. Васкевич // Известия Восточного института. 1906.– Т. 15, Вып. 1. – 39 с.
2. Вовчук Л. А. Діяльність консулів іноземних держав у чорноморсько-азовських портах Російської імперії (кінець XVIII–початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». / Л. А. Вовчук – Черкаси, 2014. – 23 с.
3. Державний архів Одеської області. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 3264. – Арк. 1–6.
 4. Документи по переговорам с Японией, 1903–1904 гг., хранящиеся в канцелярии Особого Комитета Дальнего Востока. – Спб., 1905. – 49 с.
 5. Дюмоляр Г. Япония. Политическое, экономическое и социальное положение страны / Г. Дюмоляр – СПб, 1904. – 288 с.
 6. Куланов А., Молодяков В. Россия и Япония: имиджевые войны / А. Куланов, В. Молодяков. – М, 2007. – С. 74-75.
 7. Молодяков В. Э.. История Японии. XX век / В. Э. Молодяков, Э. В. Молодякова, С. Б. Маркарьян. – М., 2007. – 528 с.
 8. Павленко С. С. Основні функції консульств та особливості діяльності японського імперського консульства в Одесі (1889-1910) / С. С. Павленко. – Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія: Історія та Археологія. – 2014. – Т. 22 № 1/1. – С. 82-97.
 9. Сборник консульских донесений. – Спб., 1900. – Выпуск III. – С. 127-137.
 10. Торгово-промышленная газета. – 10 (23) октября 1903 г. № 230. – С. 1.
 11. Тригуб О. П. «Почесні шпигуни» (розвідницька діяльність іноземних консулів на Півдні України на початку ХХ ст.) / О. П. Тригуб. – С. 48-53.
 12. Хіросе Т. Ненрію – Хронологія. – [Електронний ресурс], режим доступу: <http://murakumo1868.web.fc2.com/01-hirose/7-004-04.html> (дата звернення 18.05.2015). – Назва з екрана.
 13. Центральний державний історичний архів м. Київ (далі – ЦДАК). – Ф. 335. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 9.
 14. ЦДАК. – Ф. 385. – Оп. 1. – Спр. 1090. – Арк. 85.
 15. ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 33. – Спр. 854. – Арк. 1

16. Широкоград А. Б. Русско-японские войны 1904–1945 гг. / А. Б. Широкоград– Минск, 2003. – 448 с.
17. Южное обозрение. – 25 октября 1900. – № 1296. – С. 3.
18. Южное обозрение. – 28-го января 1904. – № 2394. – С. 3.
19. Южное обозрение. – 29 января 1904 г. – № 2395. – С. 3
20. Bunkan kōtōshiken gōkaku-sha ichiran – [Электронный ресурс], режим доступа: <http://homepage1.nifty.com/katabatake/tekishi25.2.html> (дата звернения 10.05.2015).
21. Dai Nihon gaikoku bōeki nenryū. Meiji 36-nen. – Tokio: The insetsu kiōpku, 1912. – [Электронный ресурс], режим доступа: <http://kindai.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/804313> (дата звернения 12.05.2015).
22. Eikoku oyobi Tsuyu ryū ingrando-kan teikikōkai kaishi no kudan Meiji san jū go-nen // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/image_B11092405100 (дата звернения 14.05.2015).
23. K. Iijima, Japanese Consul Gen[eral] – [Электронный ресурс], режим доступа: <http://www.loc.gov/pictures/item/ggb2005013452/> (дата звернения 16.05.2015).
24. Lensen G. A. Japanese Diplomatic and Consider Officials in Russia. – Sophia University, 1968. – 230 p.
25. Levyng on carrying goods of Iijima, consul at Odessa customs, Russia. Same month, same year // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_B10073484100 (дата звернения 14.05.2015).
26. National sports situation in India // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_B08090162100 (дата звернения 14.05.2015).
27. O'Brien P. The Anglo-Japanese Alliance, 1902–1922 (Routledge Studies in the Modern History of Asia) / P. O'Brien. – RoutledgeCurzon, 2004. – 300 p.
28. Odessa// Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_B07090547000 (дата звернения 14.05.2015).

29. Original script signed by the Emperor, 1890, Imperial Ordinance No.80, Rules for Japanese Consul / National Archives of Japan // Japan Center for Asian Historical Records. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_A03020068100 (дата звернения 14.05.2015).
30. Report from Consul Iijima in Odessa on new Russian bonds against reparations from China and on relationship between Russo-France alliance and finances of Russia / National Archives of Japan. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_A04010068800 (дата звернения 14.05.2015).
31. Report from Consul stationing in Odessa about farming situation // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_B11090848600 (дата звернения 14.05.2015).
32. Report from the Consul in Odessa about the acceptance of the issuance of Persian bond by Russia July, Meiji // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_B11090713400 (дата звернения 14.05.2015).
33. Report from the Consul in Odessa on the placement of new government by Russia and the economic reasons behind the formation of the alliance between Russian and France July, Meiji 35 / Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/image_B11090684200 (дата звернения 14.05.2015).
34. Roshia giyū kantai Beikoku shin kōro kaishi no kudan Meiji san jū roku-nen // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Электронный ресурс], режим доступа: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_B10073484100 (дата звернения 14.05.2015).

35. Roshia giyū kantai kisen `Odessa'-gō I Amerika ryōkokukan ni shin kōro kaishi ichi-ken // Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. – [Електронний ресурс], режим: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/image_B11092480100 (дата звернення 14.05.2015).
36. Roshia Kokkai kantai kaijō kinmu берруō Meiji san jū roku-nen. – [Електронний ресурс], режим доступу: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/image_B11092358000 (дата звернення 14.05.2015).
37. The New York Times. – June 30, 1913. – P. 1. – [Електронний ресурс], режим доступу: <http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=990CE5DD153FE633A25753C3A9609C946296D6CF> (дата звернення 14.05.2015).

І. І. Татарко

УДК 94(477+478)«1944/1954»: (043.5)

**УЧАСТЬ БОЛГАР ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР ТА ПІВДЕННОЇ ЧАСТИНИ МРСР В ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ У ПОВОЄННІ ЧАСИ
(друга половина 40-50-ті рр. ХХ ст.)**

В статті аналізуються особливості соціальних змін серед болгар Ізмаїльської області УРСР та південної частини МРСР у повоєнні часи. Досліджується їх участь в громадському житті, в політичних кампаніях, у відбудові народного господарства, їх взаємини із українцями, молдованами та їх ставлення до радянської влади. Спираючись на архівні данні, автор розкриває нові аспекти розвитку болгарської діаспори у повоєнні часи (друга половина 40-50-ті рр. ХХ ст.).

Ключові слова: болгарське населення, Молдова, Україна, радянська організація, Радянський союз, комуністи, комсомольські організації, КП(б)У.

В умовах становлення і розвитку пострадянських незалежних держав, зокрема України та Молдови, проблема розвитку та духо-